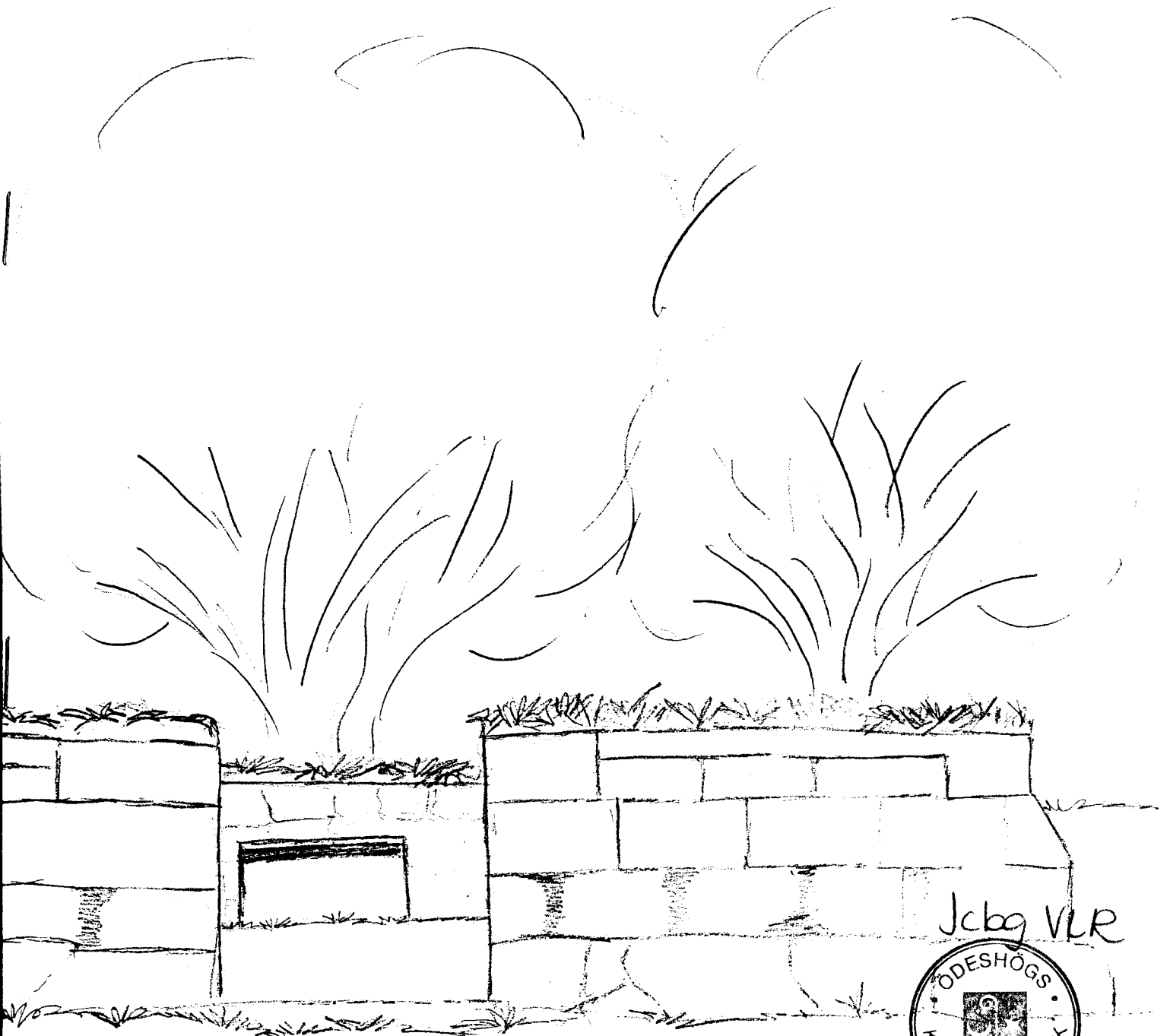

SVERKERKAPELLET

Jcbg VLR

Projekt-arbete av Caroline Ackermann

Innehållsförteckning

<i>Sverkerkapellet</i>	2
<i>Kung Sverker - Vem var det?</i>	3
<i>Utgrävningarna</i>	5
<i>Sarkofagerna</i>	8
<i>Vad kan kapellet ha haft för funktion?</i>	9
<i>Likheten med Alvastra Kloster, en slump?</i>	10
<i>Kung Sverkers Julotta (Dikt av Berit Spong)</i>	12
<i>Källförteckning</i>	14

Sverkerkapellet

I hundratals år låg vid Vätterns strand en kulle. Den kallades för Oxlakullen efter de stora oxlar som stod där.

Denna "kulle" väckte vid utgrävningarna vid Sverkersgården, Doktor Otto Frödins intresse. Redan vid de första spadtagen i kullens kant framkom rikligt med murbruk, medeltida taktegel och en ruin kom idagen.

När rasmassorna avlägsnats från ruinen hade man fått fram en rektangulär byggnadsgrund, uppbyggd av både natursten och huggen kalksten.

Kalkstensmuren var påverkad av de cisterciensiska munkarnas byggnadsteknik i Alvastra kloster. Byggnadens murar visade stora likheter med själva klosteranläggningens byggnader bl a klosterkyrkan hade den för cistercienserna karaktäristiska kalkstenskvadrar med skråkantssockel.

*Innanför murarna stötte utgrävarna på en väl bibehållen stenkista samt rester efter ytterligare kistor. I botten på den välbevarade kistan hittades en blyrulle med inristade runor på båda sidorna. Inskriften var på latin och betyder: I berget Celion och i efesiernas stat får vila de sju heliga sovarna: Malkus, Maximianus, Marcianus, Dionysius, Serapion, Konstantinus, Johannes, sålunda må här vila vår herres Jesu Kristi tjänarinna Bä(n)dikta (Benedikta), om hon dukar under av sjukdomen!
I faderns, sonens och den helige andes namn, amen!*

Enligt texten skulle den hjälpa en kvinna vid namn Benedikta, som lidit av en svår sjukdom, till en ostörd vila i graven. Frödin ansåg att texten syftade på Sverker den yngres maka, drottning Benedikta, och använde detta som bevis på att kapellet varit Sverkerättens gravkapell. Han trodde också att kapellet skulle ha uppförts på den plats där Sverker den äldre enligt tradition blev mördad år 1156.

Sverkerskapellet blev sannolikt en kultplats för traktens folk. Utanför ingången hittades nämligen rester av stolpar med klöverformade hållare, där kan någon form av facklor ha satts upp.

Sverker betraktades av folket såsom ett helgon. I ett brev från påven Alexander III till kung Knut Eriksson och folket i Götaland anklagar påven vissa av dem att vara förledda av djävulens ranker, då de vördar en man som ett helgon, som har blivit dödad under dryckeslag och rus. Det är säkert Sverker som avses. Vidare användes platsen för att bota sjukdomar, vilket en del runinskrifter vittnar om.

Kung Sverker - Vem var det??

Sverker valdes år 1125 till Östgötarnas kung och efter några år blev han även antagen av svearna och hade därefter i förhållande till andra medeltida kungar ett tämligen långt regeringsinnehav.

Han var först gift med Kung Inge den yngres änka Drottning Ulvhild och förde därmed i viss mån vidare den utslocknande västgötska Stenkilska kungaätten. Sverker var med om den tiden då kristendomen konfirmerades i Sverige, och många av Östergötlands stenkyrkor blev till på hans inrådan. Tillsammans med drottning Ulvhild banade han vägen för klosterbygget i Alvastra. (Även klostren Nydala i Småland och Varnhem i Västergötland grundlades under hans tid).

Efter Ulvhilds död gifte Sverker om sig med en polsk prinsessa, Rekissa, änka efter den danske kungasonen Magnus Nilsson. Men Sverker blev änklings för andra gången, och en ny kvinna vid namn Benedikta intog platsen som hans tredje hustru.

Det finns inga bevis, men mycket talar för att Sverker bodde i Alvastra eller i dess närhet. Han ägde dessutom ett flertal gårdar i Östergötland, där han förmodligen vistades emellanåt för att konsumera det bönderna producerat.

Kung Sverker mördades år 1156. Det finns olika visioner av hur han mördades och under vilka omständigheter:

Västgötalagens konungalängd som nedtecknades under 1200-talet nämner att: "Hans hästesven mördade honom om julottan, då han skulle fara till Kyrkan" (i Västra Tollstad). Här uppges vidare att Sverker är jordad i Alvastra och att han grundade och byggde detta kloster. Uppgiften om att han mördades av sin stallare på väg till julottan i Västra Tollstad har förts vidare i bl a Olaus Petris "Svenska Krönika" från 1530-talet. "Så blev då konung Sverker slagen av sin stallsven om julnatten emellan Alabeck och Tolffstadh, då han skulle fara på ottesång".

Den danske historieskrivaren Saxo, som var verksam i början på 1200-talet, hävdar däremot att konungen mördades under sin nattsömn. Påven Innoventius III meddelar i ett brev år 1208 att mordet förövats av en tjänare. Uppgifterna hade han fått från Sverkerska kretsar. Även påven Hadrianus IV har lämnat uppgift på dödssättet: Sverker mördades i sängkammaren av sin tjänare.

Ovanstående uppgifter är allt som går att få beträffande Sverkers död och mordplatsen. Ingen av de uppräknade var ögonvittnen.

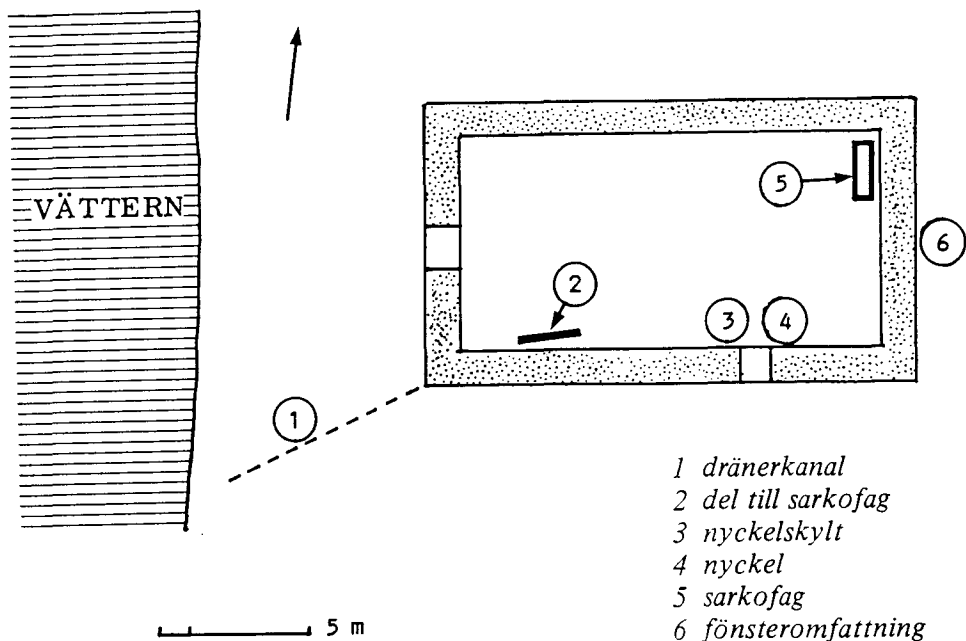
Påven Hadrianus IV och Saxo var de som låg närmast i tid till Sverker, vilket dock inte behöver göra deras uppgifter mer tillförlitliga än de övrigas.

Alla har dock gemensamt att det var någon i Sverkers hov, som dräpt kungen och att det skedde under den mörka delen av dygnet. Oavsett vem som gjorde det, så kunde knappast någon av tjänarna haft något motiv för mordet. Deras försörjning var ju endast tryggad så länge deras kung levde; mördaren måste således blivit rejält mutad.

Endast en blivande kung borde kunna ge något som lockade tillräckligt, vilket stämmer väl med den danske prinsen Magnus Henriksson, som dåtida observatörer ansåg ligga bakom mordet. Magnus hade nämligen såsom ättling till Stenkilsätten, anspråk på kungatronen.

Utgrävningarna

Det var inte bara ruinen som kom fram vid utgrävningen. Vid kapellets södra ingång hittades både nyckel och nyckelskylt till den dörr, som en gång satt där. En nedfallen fönsteromfattning och gulgrönt fönsterglas fanns också.

Ett antal sänken till metrevar blottades i kulturlagret, och tillhörde tiden före kapellets tillblivelse, vilket tyder på att en fiskarebefolkning en gång funnits på platsen.

Man fann även många andra fynd i kapellets närhet bl a fann man vid en provundersökning 1992 ute i åkern mellan "Sverkerskapellet" och Ålebäcksområdet nätsänken av sten, djurben, slagg, järnbleck, hästkosömmar, spikar, en fiskekrok, en hammare, en mejsel, en sax, sländtrissor, en ljushållare av järn, nycklar, nålar samt ett tiotal mynt.

Myntdateringarna spänner mellan tidigt 1300-tal och mitten av 1500-talet. 1500-talsmyntet har troligtvis tappats vid rivningen av "kapellet". I samband med en utgrävning strax söder om "kapellet" år 1993 påträffades även ett gotländskt silvermynt från början av 1200-talet.

Många andra fynd i "kapellets" närhet, vittnar om livlig verksamhet under medeltiden. Dels finns grunden kvar efter en byggnad bestående av kalkstenskvadrar. Ett litet stycke därifrån är jorden rikligt bemängd med medeltida tegelrester. Kanske har där funnits ett tegelbruk.

Strax intill kapellet finns också spår efter byggnadsverksamhet. Endast 150 meter nordost om "kapellet" fanns en medeltida vattenkälla. Den var under 1800-talets början fortfarande användbar, men är sedan dess igenlagd.

"SVERKERSKAPELLET"

VID
ALVA STRA

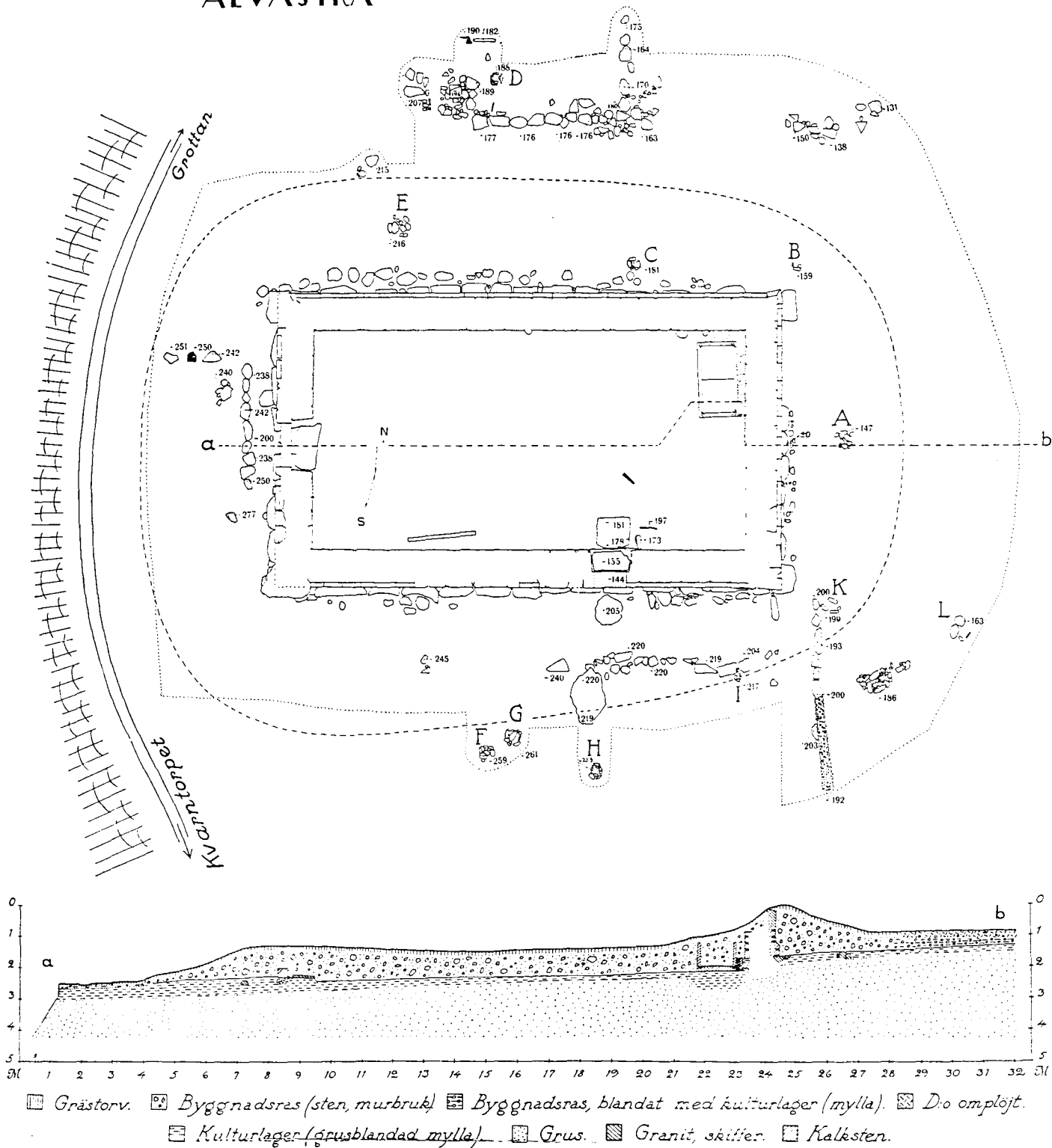

Fig. 50. "Sverkerskapellet", Alvastra; plan och skärning.
Vid A—L stolphål; ----- ruinkullens omkrets; ..... gräns för det undersökta området.

Sarkofagerna

Frödin ansåg efter sina undersökningar att det funnits fyra sarkofager i kapellet. Man har svårt att tänka sig att kung Sverker och hans ätt har vilat i dem.

Men det finns forskare som tvivlar. Bevarade urkunder talar om att Sverker blev begravd vid altaret i Alvastra klosterkyrka. Frödin grävde fram ett femtontal skelett vid detta altare.

Enligt honom är samtliga nedlagda samtidigt. Det måste tyda på att Sverkersättens kvarlevor flyttades dit. Varken femton kungligheter eller femton biskopar kunde ha dött samtidigt, och de var ju de enda som fick begravas i kyrkan.

Sverkersätten och deras anhöriga kan mycket väl ha flyttats över till klostret. Inga skelettdelar fanns i sarkofagen när den grävdes fram. Om inte kvarlevorna flyttats, så borde dessa påträffats vid utgrävningen. Varför kan då denna flyttning ha ägt rum?

Under 1400-talet märks de första urkunderna som omtalar Sverkersättens placering i klosterkyrkan. En tysk furste vid namn Albrekt av Mecklenburg, som kom att bli mycket hatad, blev under 1300-talets senare del kung i Sverige.

Albrekt och hans fogde i Hästholmen såg säkert med oblida ögon på allt som påminde folket om deras tidigare infödda konungar. Ättlingar till Sverker ansåg det kanske säkrast att flytta de kungliga kvarlevorna. Möjligheten att benbitar stals som relikier får väl inte heller uteslutas, vilket då kan ha bidragit till flyttningen.

Vad kan kapellet ha haft för funktion?

En alternativ tolkning av "Sverkerskapellet" är att detta har ingått i en grangie (= som fungerade som välorganiserade och funktionella produktionsenheter under klostren, storleken på dessa varierade beroende på produktionsinriktning och områdets karaktär) som tillhört Alvastra kloster. "Sverkerskapellet" kan ha varit en del i en s k hemgrangie som omfattat området vid Ålebäcken. Hemgrangierna hade ofta flera funktioner, medan de avlägset placerade grangierna var mer specialiserade. "Alvastragrangien" skulle i så fall troligtvis ha bedrivit verksamhet som varit kopplad till fiske, boskapsskötsel, tegelbränning och kvarndrift m m.

Denna tolkning skulle kunna förklara förekomsten av olika anläggningar i anslutning till själva byggnaden samt fyndmaterialets sammansättning.

Det förekom ofta avancerade stenbyggnader med olika funktioner på de kontinentala grangierna och "Sverkerskapellet" kan ha varit en sådan ekonomibyggning.

Byggnadstekniken har en klar anknytning till cistercienserna och det skulle vara anmärkningsvärt om det närbelägna klostret inte utnyttjat de resurser som fanns inom området.

Det finns skriftligt källmaterial med uppgifter om kapell för lekbröderna på grangierna. I generalkapitlets statuer (=stadga, förordning) finns exempelvis föreskrifter angående kapellens utseende. Troligtvis fanns kapell på grangierna redan år 1152, att döma av statuerna. Generalkapitlet gav senare order om att kapellen skulle förstöras men uttalade i en statut från år 1204, att de altare som redan var välsignade skulle undgå förstörelse.

Eventuellt kan "Sverkerskapellet" först ha fungerat som kapell, men fått ändrad funktion alltefter förändringar i cisterciensernas föreskrifter och organisation. Mycket talar dock för att denna medeltida anläggning fungerat som ekonomibyggning, åtminstone under en period.

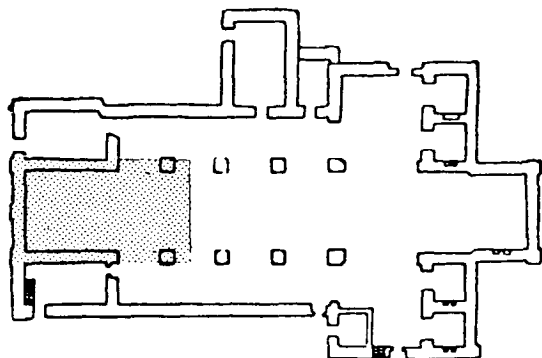
Vid utgrävningar av en grangie i England har man funnit en stenkista liknande den i "Sverkerskapellet". Denna kista har preliminärt tolkats som en tank, där fiskar förvarades innan de skulle kokas.

Likheten med Alvastra kloster, en slump?

Kapellet har stora likheter med Alvastra kloster. Kvaderstenarna (=rätvinklig, i fyrkant huggen byggnadssten) är huggna på exakt samma sätt. I de nedre murskiften är granitblock inlagda enligt samma byggteknik, som i klostrets byggnader.

Även murtjockleken är lika som i klostret. Vidare skiljer det endast sju centimeter mellan kapellets bredd och måttet på klosterkyrkans mittskepp.

Om kapellet var den första klosterkyrkan, så räknade munkarna kanske med att senare bygga till sidoskepp. I Gudhems cistercienskloster byggdes från början en mindre kyrka som sedan byggdes till på båda sidor om mittskeppet.

Klosterkyrkan. Den prickade ytan motsvarar Sverkerskapellets format. Det som idag återstår av kyrkan stämmer således överens med kapellets mått.

Munkarnas första klosterkyrka? Rekonstruktion av Sverkerskapellet.

Kung Sverkers julotta

Av Berit Spong

*Facklorna ryka svart och rött, men slätten ryker vitt
och Vättern kastar i stranden sin snö till en yrande klitt.*

*Här står den himmelska, vita snön i djävulens mörka förbund:
Låt prästen vänta med mässan och håll din julotteblund!*

*Men klockorna, helga Guds hundar två, som gå med silverskall,
hå jagat de loja själar ur koja och grå kastal.*

*Facklorna stå som liar av eld och brinna i blåsten från sjön,
och gamle kung Sverker mötes i dörren av sotet och snön.*

*Hustrun och döttrarna tala om köld, om ålderdom, skröplig och skör,
och gamle kung Sverker svarar: "Jag far till kyrkan. Spänn för!"*

*"Många jular drack jag Guds skål i öl med skummig brädd
men nu vill jag vörda med knäfall den nyfödde konungens bädd.*

*Hör genom snön, hur klockorna gå! Ske pris att jag hör dem än!
Min släde har björnskinns på halmen. Till vägs då, min hästesven!"*

*Drivor hålla mot borggårdens port fäfanget sin yttersta spjärn,
och stormen pressar förgäves bringan mot stockar och järn.*

*Nu står en tystlåten hästesven redan på meden och styr,
och hemåt ur selens fackla den ensamma lågan flyr.*

*Den fladdrar skräm, den belyser än ett lavgrått hår och skägg
och än under körsvenns kapp en yxa med slipad egg.*

*Den gamle sitter och lyssnar på hur stormens grymtande galt
går fram mellan slätt och himmel och trampar tungt överallt.*

*Då hinna de trogna klockorna fram, en silvertungad vakt -
Och leende minns en gammal kung en vår, en vildsvinsjakt -*

*Men tigande körsven och gnyende storm, de spela i mörkret ihop.
De släcka lika hårdstint ett liv och ett klagorop.*

*Kung Sverker ligger med leende mun och droppande banesår
och över honom går jakten bland himmelens molngra snår.*

Och folket i koja och grå kastal sade med ömkande tår:
"Kung Sverker hann aldrig begynna att fira sin jul i år."

Men julen är också detta: ny längtan, som lyssnar mot skyn,
och gamla minnen. Som stråla en stund för vår skumma syn.

Källförteckning

Petersson Conny L A : Ruiner i Alvastra

Holmström Marie och Tollin Clas : Det medeltida Alvastra

Frödin Otto : Alvastrabygden under Medeltiden

I Rökstenens bygd